

Повестта „Семейство Ласкови“ е най-значителната творба на младия белетрист Л. Станев. Тя привлича вниманието с интересната съвременна проблематика, с някои вярно доловени психологически портрети и главно с критичния дух, с който е пропита. В нея най-добре проличават както силните, така и слабите страни в метода на Л. Станев. Тази повест е интересно явление в нашата съвременна социалистическа литература. Тя не е сатирично произведение в класическия смисъл на думата. В нея няма силно хиперболизиране на образите, а хуморът като изобличително средство почти отсъства. Но по обект на изображение, по целенасоченост, повестта е сатирична. В нея Л. Станев е изобличил основни човешки недостатъци като лъжата и лицемерието, подлостта, безпринципността, кариеризма.

Това са пороци, онаследени от буржоазното общество. За тяхното изкореняване и ликвидиране ще са нужни още много десетилетия и активната борба срещу тях още дълго време ще бъде актуална и обществено необходима. А когато техни носители се явяват хора с партийни билети, които замаскирват делата си с комунистическа фразеология, тогава действието им е още по-зловредно, а борбата срещу тях — още по-трудна и още по-необходима.

Центърът на тежестта в книгата на Л. Станев е поставен върху „черното“ и „сивото“ в живота на едно семейство с претенции за комунистически морал. За начало на повестта авторът е избрал момента, когато в просторния и хубав апартамент на Ласкови привършва гуляй, преминал особено задушевно. Не случайно Любен Станев започва повестуването си тъкмо оттук. Нощта след гуляя е съдбоносна за семейството. Завръзка на по-нататъшните събития е пристигането на чичото — брат на стария Ласков, който иде от затвора, излежал присъдата си от Народния съд.

Веднага след като гостите се разотиват, започват да се очертават пукнатините, по които ще се разпадне това разложено отвътре семейство. Владимир и Нела не са вече щастливи: няма искреност между тях, а твърде много недоизказани неща ги отчуждават. Етървите не се обичат. Старата Ласкова е глупава и всецяло покорна на мъжа си — от нея не може да се очаква нищо хубаво и благородно. В живота на Крумчо Ласков всичко е празно и кухо, като самия него.

Най-характерното за сатиричния похват на Л. Станев в повестта е, че той се стреми да разгръща характеристиката на героите

многопланово и сложно, да осветлява слабостите им от най-различни ъгли. От тази главна особеност на неговия метод произлизат както постиженията, така и несполуките му.

Рисувайки централния герой на повестта, Иванчо Ласков, Любен Станев успява да разкрие пороците му в няколко преливащи се една в друга степени. Някои от недостатъците са толкова невинни, че ние сме готови да му ги простим напълно. Ех, има човекът голяма слабост към сладкишите и бялото сладко — какво от това!? Малко ли хора обичат да си хапват сладичко! Че Ласков се хвали наляво и надясно, и то без мярка, и това се приема с усмивка. Но старецът има слабост не само към сладкишите, но и към вдовицата Санка. Това е вече малко по-друго нещо. И в тези, все още не много страшни слабости, сякаш се коренят възможностите за по-големите пороци на героя. Иванчо Ласков лъже надребно, но лъже и наедно: лъже и Партията, в която членува, само за да осигурява своето благополучие. Повечето от неговите ходове и сделки са нечисти. В миналото той наистина е симпатизирал на комунистите, но нито се е борил, нито е рискувал живота си. Дребнавият му, еснафски морал оправдава всички постъпки в името на собственото благополучие. Днешните условия на живот са враждебни на този морал и бившият бръснар Иванчо Ласков се мъчи сега, под нова форма, но със стари средства, без труд да уреди живота си удобно и леко.

Старият Ласков е носител на основни човешки недостатъци, но той не е обрисван черен като дявола. В неговото държание на пръв поглед няма почти нищо осъдително. Въпреки че още в началото авторът е загатнал някои от слабостите на героя, той разкрива неговата същност постепенно, така както се опознават хората в живота. Но в стремежа си да покаже „човешкото“ и у пропадналия и опорочен тип, Л. Станев загубва мярка и по този начин донякъде нарушава вътрешното единство на образа. Това проличава в края на повестта, където в преживяванията на главния герой са внесени такива отсенки, които не са в съгласие с основната същност на неговия характер.

След като Иванчо Ласков претърпява пълен крах и ударът върху него идва не отвън, а от собствените му деца, които е отгледал, но които са носители на нов морал, той губи присъщото си самообладание, цялата си тактика и самоувереност. Пред нас е един бесен, груб, озлобен, но безсилен човек. Всичко това е напълно естествено, то е в унисон с основната линия в

¹ Л. Станев, Семейство Ласкови, изд. „Народна младеж“, 1956 г.

характера на Ласков. На някои места обаче авторът е придал ненужна и неаргументирана сантиментална окраска на страданията на стария Ласков. Красивата смачкана кошничка, подаръкът на Санка, на два пъти се мярка в ръцете на сломения Ласков, като някакъв символ за душевните терзания на героя или пък за „сложността“ и „непонятността“ на човешката душа изобщо. Чрез подобни похвати не се постига обогатяване на образа, а се върви към неговото изопачаване. Авторът сякаш се е побоял да не изпадне в „схематизъм“, като осъди своя герой, т. е. като остане верен на главното в неговия характер.

Недостатъците, които има сатиричният похват на Любен Станев, проличават и при обрисовката на Крумчо Ласков. Този герой се явява като някакво допълнение към стария Ласков. Чрез него авторът осмива съвременния парвеню, който се мушка нахално навсякъде, особено в кръга на хората на изкуството и в същото време е малодушен и страхлив до комизъм. Той винаги има готови мнения по всички повдигнати въпроси и винаги авторитетно разрешава всички спорове.

Любен Станев е отбелязал една интересна черта в характера на Крумчо, присъща на парвенюто. Това е неговото безпределно самовъзхищение. Той непрекъснато ръси от себе си фалш, лицемерие, кухи фрази. Но в същото време самочувствието му е особено блестящо, защото в процеса на лъжите, самият той започва да си вярва. Наистина всички тези подробности в характера на журналиста Крум Ласков се приемат без възражение. Такива хора като него са ни познати, струва ни се дори че сме ги срещали някъде, или сме чели техни очерци. Но в образа на Крум Ласков почти липсва художествено обобщение. Много лековато и повърхностно е разрешен неговият конфликт (Случаят с откриването на преписания очерк). Героят си остава един и същ от началото до края на повестта, той се „изчерпва“ много бързо. И колкото да е познат и ясен, той не е истински жизнен образ, над чиято съдба след прочитането на книгата читателят ще се замисля и вълнува, а не ще се задоволи само с една снизходителна усмивчица.

Разкривайки недостатъците на младия Ласков, Л. Станев не си е поставил поопределена цел, не е осмислил и задълбочил наблюденията си.

Не е ясно каква цел е искал да поразни Любен Станев, когато е изграждал образа на чичото — Георги. За него се знае, че е бивш офицер, преследвал партизани, обсъден е от Народния съд и толкова. От затвора този народен враг излиза преобразен, грохнал, безобиден старец, който вдъхва само съжаление. Любен Станев

се опитва да покаже „човешкото“ у престъпника. Това е добре. Но не се разбира как е могъл такъв човек да бъде престъпник. Авторът не дава абсолютно никакви данни за остатъците от „престъпното“ у чичото. Или може би всичко това се е изпарило „яко дим“? Едва ли.

Л. Станев поставя този чичо в такива отношения с останалите герои, че излиза като че ли той е най-умният, най-деликатният, който всичко разбира и търпи. И човек може да се запита: нима такива добри, безобидни и възпитани хора са осъждани от Народния съд!

Образът на чичото в повестта ни навежда още веднаж на най-съществената слабост в метода на младия балетрист. Това е липсата на достатъчно идейна яснота и на докрай категорична позиция, от която той критикува, утвърждава, рисува своите герои.

Не може да се отрече, че в стремежа си да покаже многообразието на човешкия характер Любен Станев е постигнал в повестта някои успехи. Но както при обрисовката на отрицателните образи, така и при героите, които осветява с положителна светлина, авторът много се пази да не допусне схематизъм. Този страх обаче по превратни пътища го довежда... пак до схемата! Само че това е съвсем „оригинална“, токущо изкалъпена схема за положителен герой. За да създаде образа на Борис, Любен Станев си служи със същия похват, който е използвал за обрисоването на стария Ласков, само че преобърнат механически от другата му страна. И наистина, щом на фона на външно не съвсем отблъскващи, дори на пръв поглед положителни черти, може да се нарисува един напълно опорочен характер, защо да не може да стане и обратното? Един сбор от несимпатични, но чисто външни прояви да послужи за характеристика на интересен положителен герой. Тази рецепта изглежда чудесна, но за съжаление, по предварителна рецепта не се изграждат героите на художествените произведения. И затова Борис се мярка из повестта като едно недоразумение. Любен Станев е имал намерение да представи в негово лице един съвременен положителен герой от работническата класа (Борис е техник). Но усилията му да подбере за неговия образ „най-оригинални черти“, с които той да се отличава от другите положителни герои, познати на читателите досега от книгите, са отишли напразно. Борис е до голяма степен измислен, съчинен образ, в който издайнически прозира схемата.

В желанието си да го противопостави на лигавия Арсов Любен Станев е струпал върху него много несимпатични подробности, които уж трябва само привидно да са в разрез с положителната му същност.

Той е съвсем недодялан, груб, суров, с едри криви зъби и с криви крака, с маршируваща походка, прякорът му е „овена“. А тарикатският жаргон в устата на Борис сякаш съвсем допълва неговата несполучлива характеристика. Най-нежното му обръщение към Катя е „малката“. Всички тези „външни“ белези на героя не помагат ни най-малко да се разкрие Борис като положителен образ. Защото колкото и противоречив да е човешкият характер, той има своя основна, определяща същност и когато тя се наруши, изменя се на правдата.

Освен това не е напълно ясно защо Борис трябва да бъде заобиколен само с разни мошеници и опустошени хора (като например младия телефонен техник, който му предлага нечиста сделка, или адвокатът, който го е изгонил от квартирата). Може би авторът е искал чрез противопоставянето му на тези „тъмни личности“ да засили още повече ореола около него на чистота и непорочност и същевременно да заостри критиката в повестта. Но на практика не се получава нито едното, нито другото. Тези на пръв поглед дребни факти, говорещи за отрицателните страни в нашето общество, не са осмислени правилно в книгата. Те само допринасят за създаване на едно невярно впечатление за социалистическата ни действителност.

Много ясно личи, че там, където Любен Станев не изхожда от предварително начертана схема или от повърхностни наблюдения, а от дълбоко познат и „изстрадан“ жизнен материал, той създава сполучливи образи.

В съдбата на младия хирург Владимир се чувства отразена частица правда от живота. Душевната му драма е разкрита с подкупваща искреност и дълбочина. От жизнения път на този герой се налага важният извод: трудно е, макар и в обикновени, а не в изключителни обстоятелства, да бъдеш комунист! Конфликтът между Владимир от една страна и бащата и Крумчо от друга, е засегнат от автора още при първата семейна сцена. Една междинна сцена между бащата и двамата сина, когато решават въпроса с чичото, е особено характерна за склонността на Л. Станев да разнищва душевното състояние на своите герои. Читателят добива вече по-пълна представа за Владимир, който се опитва да възразява, да противодействува на баща си, но и този път по навик отстъпва. Младият хирург се измъчва от съзнанието, че не тежи на мястото си, че не заслужава доверието, което му се оказва в службата и от Партията (той е партийен секретар).

Авторът е успял да покаже също, че у Владимир се съдържат потенциални сили да се противопостави на баща си и брат си, но те не са разбудени. Не се е случило нищо важно с него, което дълбоко да го

засегне и да изтика на преден план стремежа му за чист и достоен живот. На Владимир сякаш е необходимо да изживее дълга и мъчителна душевна борба, докато скъса със своята пасивност. Той трябва да се сблъска и с някои странични фактори (както например колегата му Лозанов), които да го разтърсят и да събудят съвестта му. И когато извършва фатална грешка — става причина за смъртта на една болна — неговите морални устои се разклащат из основи. Той трябва да реши: или да направи решителна крачка, или да пропадне в блатото, в което са затънали старият Ласков и Крумчо. След големи душевни терзания Владимир е „пречистен“ и освободен завинаги от своята инертност. Той съобщава в Партията за чичото и заминава за провинцията. Там ще започне живота си отначало като най-обикновен лекар, но истински комунист. Разрешаването на този съдбоносен въпрос помага на Владимир да оправи отношенията си и с Нела, с която дотогава той не намира сили да се обясни. Постъпката на героя в края на повестта не е нито неочаквана, нито немотивирана. Авторът брънка по брънка разкрива противоречивия, сложен, но правилно насочен път на Владимир. Такава постъпка би била немислима, ако действията на героя в решителния момент не се диктуваха от комунистическата му съвест, от онова ново съдържание на понятията за труд, чест, доблест, щастие и др., които представляват комунистическия морал.

Това, че разобличаването на стария Ласков става не отвън, не „отгоре“, не на партийно събрание, а отвътре, е голяма сполука на автора. Тук той наистина е скъсал със схемата и шаблона. Разрешаването на основния конфликт в повестта по този начин е обосновано напълно в идейно и художествено отношение. Логиката на събитията диктува такава развръзка.

Нека писателят Л. Станев не бяга и за-напред от парливите въпроси на нашето ежедневие, нека не се страхува да разбулва и най-тъмните кътчета на живота ни. Защото наред с книгите, в които се пресъздава патосът на строителството и се разкриват взаимоотношенията между новите хора, са нужни и такива художествени творби, които да поразяват още в зародиша гнилото и нездравото, всичко, което спъва нашето развитие напред по пътя на социализма.

Но известно е, че критиката задължава двойно повече. Затова писателят, който си поставя за цел да критикува и разобличава, трябва да стои на пределно ясни идейни позиции, а сатиричното му жийло да бъде винаги остро и правилно насочено.

ИВАНКА БОЯДЖИЕВА